

Dr. LJUDEVIT IVANČAN: IZ POVIJESTI ZAGREBAČKIH KANONIKA

I.

Imenovanja kanonika u zagrebačkoj biskupiji. Ne ima dvojbe, da je prigodom utemeljenja zagrebačke biskupije g. 1093. ujedno utemeljen i zagrebački kaptol. U povelji g. 1134. gdje se spominje utemeljenje zagrebačke biskupije, veli se, da je kralj Ladislav imenovao prvim biskupom nekoga Čeha imenom Duha, a kraljevski kapelan Fancika dodijelio mu je crkvene službenike, »ecclesie officinarios de semigiensi et zalensi comitatu«. Ovi crkveni službenici, bili su valjada biskupu dodijeljeni kaptol. Prema ovoj vijesti čini se, da je prve svećenike, koje bi se moglo smatrati kanonicima, imenovao i namjestio u kraljevo ime njegov punomoćnik, kapelan Fancika.

Najstariji dokaz o opstanku zagrebačkog kaptola imade povelja od g. 1181. (Tkalčić, Mon. Ep. Zagr. I.4.) u kojoj se veli, da je ban Aleksij, koji je banovao od g. 1111. do 1116. (Mon. Civ. Zagr. Uvod 110) darovao zagrebačkoj crkvi posjed Toplissa, kao zadužbinu, za svoga sina, kojemu se ime ne spominje. Posjed Toplissa, današnje Varaždinske Toplice bio je prema tomu altarija, pa su kanonici, kao i danas, taj posjed uživali u zajednici, te sv. mise za Aleksijevooga sina služili. Nu susjedni vlastelini su ih u posjedu smetali, pak se u povelji veli: »zagrabienses canonici de sua inopia et iniuriis sibi illatis conquesti sunt. Ego vero, (Bela III.) ecclesiam dei sublevare desiderans, non adterere, lacrimosam eorum querimoniam in presentia quam plurium regni mei principum auscultavi et causam discussi«. (Tkalčić, Mon. Ep. Zagr. I. 4.).

Od utemeljenja zagrebačke biskupije g. 1093. do banovanja Aleksija (1111. do 1116.) prošlo je 18 odnosno 23 godine, pak pošto su kanonici već u to doba altariju Toplissa uživali, to je jasno, da je utemeljenjem biskupije utemeljen i kaptol. Nu tko je u prvo doba kanonike imenovao, o tome ne ima podataka.

Tkalčić tvrdi, da kanonike postavljaju isprva samo zagrebački biskupi, (Mon. Civ. Zagr. I. Uvod str. 114.), ali za tu tvrdnju ne navodi nikakav dokaz, a dalje veli, da počevši od druge polovine XIII. stoljeća počima rimska stolica malo po malo podijeljivati ispražnjenje kanonikate, dapače premještati kanonike s jednoga kapitula u drugi, te namijenjivati pojedinim osobama kanonikate, kada se budu ispraznili. G. 1264. je papa Urban VI. podijelio prenestinskomu biskupu Stjepanu pravo podijeljivanja vakantnih beneficija u zagrebačkoj biskupiji (Ivančan, Podaci, rukopis str. 35.), a od toga vremena imade mnogo dokaza, da su pape imenovali kanonike. Uz to ima i mnogo slučajeva, da su pape podijeljivali ekspektative svećenicima za kanonikate i dostojanstva u zagrebačkom kaptolu. U to je doba u zagrebačkom kaptolu bilo veoma mnogo Talijana, koji niti nisu u

Zagrebu rezidirali. Krčelić piše, da je biskup Ivan I. po savjetu nekoga kanonika Gutfreda učene kanonike lišavao kanonikata, a mnogo stranaca, ponajviše Talijana, Mlečana imenovao kanonicima, koji su slabo naobraženi bili, jer da će biti biskupu poslušniji. Ivan je biskupovao od 1288. do 1295. (Hist. Eccl. Zagr. I. 95.).

Početkom XV. stoljeća, kada su u katoličkoj crkvi bila tri protupape, te su se po odredbi koncila sva trojica morala odreći papinstva, a papom bje izabran u Konstancu Martin V. imade mnogo molba u vatikanskom arhivu, kojima mole zagrebački kanonici, da ih papa u njihovim častima potvrdi, jer i ako su polučili iste autoritate ordinaria, valjada imenovanjem biskupa i kralja, to ipak dvoje o tome, da li legalno uživaju prihode svojih beneficija. (Vatikanski arhiv.)

Kada su za kralja Sigismunda imali veliku moć Celjski grofovi, (jer je kralj oženio Barbaru Celjsku), tada se nalazi više kanonika iz štajerskih krajeva u zagrebačkom kaptolu.

Kralj Matija Korvin ishodio je sebi veliki utjecaj na imenovanje biskupa i kanonika, jer on je bio najmoćniji kralj onoga vremena u pobijanju turske najezde u zapadne krajeve, a osim toga bio je nasljednik ugarskih apostolskih kraljeva, te napokon znao je energički postupati proti sv. stolici, kako to neko pismo, što se nalazi u kaptolskom arhivu dokazuje. On je predao pravo imenovanja zagrebačkih kanonika varadinskome biskupu Ivanu Vitezu de Zredna. (Starine Jugosl. akademije XI. 32.). Poslije toga su ugarski kraljevi bud sami kanonike imenovali, bud su pravo imenovanja predavali zagrebačkim biskupima. Za vrijeme borbe o prestolje između Ferdinanda i Zapolje, imenovao je kanonike samovlasno biskup Šimun Erdödy i kralj Ferdinand.

U prvoj polovini XVIII. stoljeća iz više se podataka razabire, da je biskup imenovao kanonike na predlog kaptola,¹ pak se prema tomu čini, da je tada bilo mjerodavno kanonsko pravo, u kom se veli, da biskup imenuje kanonike *audito capitulo*, ali je svakako biskup dobivao pravo imenovanja od apostolskoga ugarskoga kralja. (Vidi Podatke str. 856). G. 1771. je kraljica Marija Terezija imenovanje zagr. kanonika i kolumna pridržala sebi i svojim u kraljevstvu nasljednicima, samo je biskupu Ivanu Paksiju ad personam ostavila pravo imenovanja kanonika ali ne kolumna. (Podaci str. 823.). Slijedeći biskupi počevši od Galjufa i dalje već nisu kanonike imenovali, već samo trojne predloge kralju podastirali, ali su kadkada kanonici imenovani mimo biskupske kandidacije i proti biskupskoj volji, kako to češće biskup Vrhovac bilježi u Memorijalu.

Nakon sklopljenoga konkordata u sredini XIX. stoljeća, sva su imenovanja kanonika, arhidjakona i kolumna slijedila na trojni predlog biskupa po kralju, ali je uvijek biskup prije nego li je trojni predlog kralju odaslani, pregovarao sa dotičnom vladom o osobama, koje je kanio predložiti, tako da je svakdanja vlada imala znatnu ingerenciju na osobe kandidature, pak su uslijed toga obično bili predlagani kompromisni kandidati.

II.

Izbor i potvrda zagrebačkih biskupâ. Prema povelji g. 1134. (Tkalčić, M. E. Z. I. 1.) imenovao je kralj Ladislav, utemeljitelj zagrebačke biskupije prvoga zagrebačkog biskupa »Ad instruendam

¹ Vidi moje Podatke str. 731. i 739.

ergo huius plebis ignorantiam, quendam boemicum, venerabilis vite virum nomine Duch idoneum, repperit, quem eidem ecclesie pastorem per suum ca(pel)anum Fancikam delegavit«. Ne ima podataka, tko je prvoga biskupa Duha potvrdio. Tkalčić misli, da su i poslije kralja Ladislava, kraljevi kao patroni imenovali biskupe, koje su kaločki nadbiskupi potvrđivali. (l. c. Uvod 112.)

Čini se, da je svećenstvo u najstarije doba uz utjecaj vijernika izabiralo biskupe, to barem dokazuje opis izbora biskupa u djelu »Historia Salonitana« Tome arcidjakona. U zagrebačkoj je biskupiji u XIII. stoljeću kaptol izabirao biskupa. To dokazuje istražna poslanica pape Inocenta IV. upravljena 1. X. 1248. čanadskom biskupu Baziliju, srijemskom biskupu Inocentu, te ciscercitskom opatu Pelisu u vesprimskoj dijecezi. Poslije smrti zagrebačkog biskupa Stjepana II. g. 1247. izabrao je zagrebački kaptol zagrebačkim biskupom kraljičinoga kancelara Filipa, koji još nije imao za biskupa kanonski propisano doba. Prije izbora je zagrebački arhidjakon Albertus upozorio kaptol, da su neki kanonici »maioris excommunicationis sententia innodati« te da zbog toga ne imadu pravo glasa za izbor biskupa, nu kaptol nije taj prosvjed uvažio, te povelja veli, da su kanonici možda raznim obećanjima bili podkupljeni, »non sine labe simoniacae pravitatis«, te arcidjakona Alberta iz svoje sredine izbacili. Albert se je pritužio kaločkomu nadbiskupu Benediktu, koji ne samo da nije uvažio njegovu pritužbu, već je naprotiv potvrdio Filipov izbor, te ga i posvetio. Pomenuti crkveni dostojanstvenici imali su istražiti, da li su navodi Albertovi istiniti te papu obavijestiti o stanju stvari. (Smičiklas, Cod. dipl. IV. 364.) Ne ima podataka o daljnjem toku te istrage, nu stalno je, da je Filip bio zagrebački biskup od g. 1247. do 1262. kada je postao ostrogonski nadbiskup. Ova povelja pokazuje, da je g. 1247. zagrebački kaptol izabrao zagrebačkog biskupa, a kaločki nadbiskup izbor potvrdio, te Filipa posvetio. Čini se u ostalom, da je to bio posljednji slučaj, da je zagrebački kaptol biskupa izabrao, jer je Filipovog nasljednika Timoteja imenovao papa, i to proti kraljevoj volji. Poslije odlaska Filipova u ostrogonsku biskupiju, vršio je zagrebački kaptol u pogledu imenovanja zagrebačkog biskupa tek postulaciju. (Vidi: Podaci str. 31.)

G. 1263. zagrebački je kaptol jednoglasno zaključio postulirati od pape Urbana IV. da imenuje zagrebačkim biskupom požunskoga prepozita Stjepana, nećaka prenestinskoga biskupa Stjepana, kojemu je papa predao pravo imenovanja crkvenih dostojanstvenika u zagrebačkoj biskupiji. Na predstavku kaptola izdao je papa 22. IX. 1263. bullu, iz koje se razabire, da postulirani po zagrebačkom kaptolu biskupski kandidat Stjepan još nije imao kanonima pripisano biskupsko doba, što je i sam prenestinski biskup uvidio, pak da mu se ne predbaci nepotizam, predložio je papi na imenovanje zagrebačkim biskupom, Timoteja, koji je već otprije bio član zagrebačkog kaptola, premda nije rezidirao u Zagrebu. Kralj Bela III. (IV.) je zagrebačkim biskupom imenovao albenskoga prepozita Farkazija, nu doznajući za papinsko imenovanje Timoteja zagrebačkim biskupom, opozvao je svoje imenovanje, te je s vremenom priznao Timoteja zagrebačkim biskupom.

U potonje su doba bile dugotrajne borbe između sv. stolice i ugarskih kraljeva zbog imenovanja zagrebačkih biskupa, te je svaka stranka nastojala onoga imenovati, koji će štititi njezine interese. Tako vidimo na zagrebačkoj biskupskoj stolici početkom XIV. stoljeća Augustina Cazzo-

tija, koji je bez dvojbe bio od pape imenovan, a poslije ga je papa na želju Karla Roberta premjestio na nadbiskupsku stolicu u Lučeriju. Zatim je papa zagrebačkim biskupom imenovao Jakopa de Corvo. (Vidi: Podatke str. 63.), koji u opće nije u Zagrebu rezidirao, te papa Ivan XXII. piše kralju, da se po Hrvatskoj šire glasovi o smrti Jakopa, i da je kralj pozvao zagrebački kaptol, da izabere drugoga biskupa. Nije vjerovatno, da je kaptol g. 1325. imao pravo izbora biskupa, već je možda kralj pozvao zagrebački kaptol, da postulira novoga biskupa poradi glasina o smrti biskupa Jakopa. Kaptol je vršio pravo postulacije biskupa sve do g. 1748. kada je kancelar kraljice Marije Terezije izaslansvu zagrebačkog kaptola, koje je gornje godine postulaciju za zagrebačkog biskupa donijelo u Beč, izjavio, da zagrebački kaptol ne ima prava biskupa postularati. (Kercselich, *Annuae* 2.).

U sve vrijeme su vlastodršci nastojali zagrebačkim biskupima imenovati svoje pouzdanike. Prema koncu XIV. stoljeća bio je zagrebačkim biskupom pouzdanik Karla Dračkoga Pavao Horvat, a poslije umorstva Karlova, kralj je Sigismund skinuo s časti Pavla, te su njegovi pouzdanici Albeni u Zagrebu biskupovali. Iza toga je opet bila dugotrajna borba između sv. stolice i kralja zbog biskupa Benedikta de Zolio i Demetrija Čupora. Poslije je bio svemoguć ostrogonski nadbiskup Tomo Bakač, koji je više godina bio gubernator zagrebačke biskupije, dok su mu rođaci došli, da ih namjesti zagrebačkim biskupima. Za kralja Ferdinanda i njegovih nasljednika opet su njihovi pouzdanici u Zagrebu biskupovali, premda su se više bavili državničkim nego li biskupskim poslovima; nu sve to vrijeme onamo od kralja Matije Korvina, koji je veoma energički istupio proti sv. stolici u pogledu biskupskih imenovanja, ugarski su kraljevi kao apostolski kraljevi, koji su stajali na braniku proti turskoj najezi, imenovali biskupe, a sv. stolica ih je potvrđivala.

Josip II. imenovao je slobodoumnoga, ali ipak u katoličkom duhu odličnoga biskupa Vrhovca, a poslije njega bilo je Alagović pouzdanik mađarski, a Haulik bečki, Mihalović opet mađarski.

Posilović nadbiskup secundum cor Dei, nije se politički isticao, bio je dobar Hrvat, ali mu politika nije bila svrha.

III.

Stanovi zagrebačkih kanonika. Ne ima pouzdanih podataka, po kojima bi se dalo ustanoviti, gdje su kanonici u najstarije doba od utemeljenja zagrebačke biskupije stanovali. Čini se, da su u najstarije doba svi zajednički stanovali u jednoj zgradi. U najstarijim se poveljama zagrebačka katedralna crkva obično naziva *monasterium s. Stephani*. Značenje riječi *monasterium* opisuje Du Cange u »*Glossarium mediae et infimae latinitatis*«, tom. V. članak *Monasterium: Monasterium saepe sumitur pro Ecclesia Cathedrali, quod plerisque in Ecclesiis Cathedralibus Monachi, non ut hodie Canonici, olim sacra munia obirent, unde usu servato etiam nunc in Germania Cathedrales Ecclesiae dicuntur Münster. Probabilius forte quis existimaverit, Ecclesias Cathedrales ob id potissimum monasterii nomine designatas fuisse, quod Canonici in iis sacra munia obirent, sub Episcopo suo vitam a monastica non multo diversam agerent, quare eorum habitatio Monasterium dicebatur, unde ad Ecclesias, quibus addicti erant, quemadmodum a Monachis, ad aedes sacras Mona-*

sterium, Monasterii nomen fluxit. Nec dubium certe, quin vox Monasterium pro Canonicorum domo interdum usurpata fuerit. Isti autor na drugom mjestu veli: Canonici saeculares perinde ac regulares, in eodem clauastro manebant, in eodem dormitorio dormiebant, in eodem refectorio reficiebantur et Episcopus eorum regebat vitam, sicut Abba Monachorum. Unde Monasteria Canonicorum appellabantur illorum aedes et habitationes. Prema tomu bi u onom slučaju, kada se je katedrala zvala monasterium, to značilo, da su uz nju bili svećenici, koji su zajednički život vodili. U rukopisu kanonika Kovačevića je pisano: Johannes Tomko, qui in vita s. Augustini Cazzoti de hujus Ecclesiae ruina per Tartaros causata, sic loquitur, Unde et Zagrabienis Ecclesia, opus sancti Regis Ladislai, cum adjacenti Canonicorum Monasterio iacuit, apside maiori excepta eversa. (Cathalogus Praesulum Zagrabienis, u arhivu jugosl. akademije, (II. d. 132.). Tomkovo svjedočanstvo historički baš ne znači mnogo, nu on je možda u kakovom starijem izvoru što god našao, što je u svoj opis uvrstio.

U prvoj polovini XII. stoljeća nisu zagrebački kanonici imali u blizini katedralne crkve stanove, jer povelja od god. 1227. (Tkal. Mon. Eppatus. Zagr. I. 58.) veli: quod canonici non habuerint habitacula communia. Zato im biskup Stjepan daruje »curiam nostram et omnes domos in eadem existentes eisdem perpetuo contulimus inhabitandas, ut amplius distancia locorum voluntanti ipsorum occasionem impedimenti nequeat ministrare, sed in unum convenientes valeant salubriter cottidianum officium domino decantare«. Za ovu povelju veli Tkalčić u glavi, da ju je izdao biskup Stjepan II., ja pako mislim, da je to povelja Stjepana I., i to stoga, što se u njoj veli, da biskup daruje kaptolu 200 svinja, a isto toliko kablića vina iz zagrebačke biskupske pivnice. Kanonici su tada (g. 1227.) bili tako siromašni, da su stare, valjada odrpane kabanice (cappe) imali prigodom pjevanja psalama u crkvi, te biskup u prije citiranoj povelji govoreći o kanoničkom siromaštvu veli: Considerantes etiam insufficienciam et defectum cottidianorum victuum eorum, ne propter mendicata suffragia cogereantur aliquid de divinis omittere; daje im svakojake darove, i kuriju za stanovanje.

G. 1237. biskup Stjepan također dariva zagrebački kaptol te u povelji (l. c. 76.) veli, da je njegov predšasnik biskup Stjepan darovao zagrebačkom kaptolu 200 svinja i 200 kabala vina, a ovaj drugi biskup Stjepan, koji izdaje povelju g. 1237. je darovanje svoga predšasnika povećao, te kanonicima daje još 300 kabala vina, tako da će u buduće dobivati svake godine 500 kabala vina, jer još uvijek nisu imali zajednički stan i hranu, (a valjada nisu dobili onu kuriju na sjevernoj strani katedrale, koju im je biskup Stjepan g. 1227. darovao, stoga veli biskup Stjepan II. g. 1237. Quamobrem (curiam) vicinam ecclesie ex parte septentrionis cum piscina iuxta eandem existente, dedimus communitati eorum, cum etiam prius eorum fuerit a fundacione ecclesie. (l. c. 77.) Upozorujem na riječi povelje, da biskup predaje kuriju zajednici kanonika, (communitati eorum) a kao razlog navodi, da je ta kurija njihova bila a fundacione ecclesie, ali valjada su biskupi kanonike iz posjeda kurije bili istisnuli.

Ova okolnost upućuje na mišljenje, da se u vrijeme utemeljenja biskupije na sjevernoj strani crkve, dakle po prilici ondje, gdje se sada nalazi sjemenište, u prastaro doba nalazila zgrada, u kojoj je biskup zajedno živio sa kanonicima, a s vremenom su, kako je već napred rečeno, biskupi kanonike iz zgrade izgurali, pa su tada kanonici kojekuda stanovali. Tako

su onda i razumljive riječi povelje od g. 1227., ut amplius distancia locorum volutanti ipsorum occasione impedimenti nequeat ministare, sed in unum convenientes valeant salubriter cottidianum officium domino decantare. (1. c. 58.).

Tkalčić misli, da je povelje od g. 1227. i 1237. izdao isti biskup Stjepan II., a ovoj pogriješki je nasjeo i sastavljač zagrebačkog šematizma, (ako nije možda to i sam Tkalčić bio,) gdje je upisano, da je Stjepan I. biskupovao od g. 1215. do 1225., a Stjepan II. od 1225. do 1247. što međutim ne stoji. Istina je, da imade nekih povelja, koje zaključuju formulom »Datum per manus Stephani electi zagrabiensis episcopi«, ali odatle ne slijedi, da je bio po papi potvrđeni zagrebački biskup, te je mogao još i Stjepan I. živjeti i u Zagrebu biskupovati. U ostalom ovo će se pitanje s vremenom raščistiti, kada bude kritično ustanovljen redosljed zagrebačkih biskupa. Povelja g. 1237. jasno veli »antecessor bone memorie Stephanus donaverat eisdem ducentos porcos«, što dokazuje, da nije biskup Stjepan II. mogao izdati povelju od g. 1227.

Prigodom provale Tatara u Hrvatsku, vidjelo se je, kako je propasti izvrgnuto čovječanstvo i sav mu posjed, kada divlji čopori barbara provaljuju u krajeve, gdje ne ima tvrđavnih zaštita. Kada su Tatari provalili u Ugarsku, a poslije i u Hrvatsku, sva su mjesta bez zapreke osvojili i razorili, osim utvrđenoga Kalnika, pak su poslije odlaska Tatara stanovnici Grecha izmolili od kralja Bele IV. dozvolu, da mogu svoj grad utvrditi. Godine 1242. 16. XI. izdao je kralj tu dozvolu Grečanima. (Tkalčić, Mon. Civ. Zagr. I. 15.) Godine 1247. 2. IX. daruje kralj Bela na molbu zagrebačkog prepozita Fileta i više drugih kanonika zagrebačkom kaptolu zemljište na brdu Grechu, na kom sebi može kaptol sagraditi utvrdu, gdje će moći za slučaj neprijateljske provale sahraniti crkvene dragocjenosti, a i sami se kanonici skloniti. U povelji se veli, da daje kaptolu »dictum montem cum terra circumadiacente, sufficiente usui et commoditati unius magne vile . . . hoc expresso, quod in eodem monte dictum capitulum assumat pro se, hoc est pro communitate decentem portionem, que muniatur optime per expensas totius capituli cuius munitionis septa tempore discriminis venture, quod absit illis pateant, illosque suscipiant, qui sibi per se specialiter hedificare noluerint, vel fuerint impotentes. Persone vero supradicte vel alie de eodem capitulo, que potentes fuerint hedificare sibi turres speciales, assumant ex voluntaria et speciali collacione capituli loca arearum, in quibus hedificent turres et muros pro suis specialibus familiis atque rebus, secundum quod uniuscuiusque portionem contingit . . .« (Tkal. Mon. Eppatus. Zagr. I. 89.) Čini se u ostalom, da kanonici nisu veliki dio darovanoga zemljišta kao tvrđavu ogradili, niti više kula i kuća posagradili, jer se u potonjim vremenima govori u spisima tek o jednoj kaptolskoj kuli. Stalno je međutim, da su mnogi kanonici u drugoj polovini XIV. stoljeća, do početka XVI. stoljeća posjedovali u gornjem gradu kuće, (Vid. »Podatke«). Mnoge kanonike gradski spisi nazivaju »concivis noster«, a ima i konkretni slučaj, da se kurija kanonika i vaškanskoga arhidjakona in civitate podijeljuje kanoniku Antunu iz Kutine, početkom XVI. stoljeća, i da je tako zvanu taxam domalem za tu kuriju biskup snizio na 32 forinta, kako to dokazuju crkveni računi. (Tkal. M. C. Z. XI. 293.) Ovaj slučaj dokazuje, ne samo da su kanonici stanovali u gornjem gradu, već da se je kanoničke kurije u gornjem gradu smatralo kao

crkvene zgrade, od kojih su se morale plaćati pristojbe crkvenoj blagajni pod imenom »taxa domalis«.

Godine 1510. kori zagrebački biskup Luka kanonike, pa se čudi, kako su zlobni, te priječe stanovati Ivanu varaždinskomu arhidjakuonu koji je sebi dozvolom kaptola sagradio na kaptolu na nekom altarističkom zemljištu kuću. Svoje oštro pismo zaključuje, »cupientes forte illum quoque sedibus incertis, ut ceteros, vagare«. (Tkalčić, M. C. Z. III. 83.) Po toj se vijesti vidi, da su još početkom XVI. stoljeća stanovali neki kanonici izvan Kaptola. Moguće je, da su u to doba neki kanonici stanovali na svojim predijima i altarijskim zgradama u vinogradima, te novoveškim marofima, pak stoga još i danas tradicija priča, da u 8 sati u jutro i u 2 sata po podne zato cinkuš zvoní četvrt sata, da su se kanonici, koji su stanovali dalje od katedrale, mogli ravnati, kada treba poći u crkvu.

Za vrijeme borbe o prijestolje između kraljeva Ferdinanda i Zapolje, najveći je dio na kaptolu postojećih kanoničkih kurija uništen, po svoj prilici ponajviše požarom, jer su valjada većinom bile drvene ili drvenim dašćicama pokrivene, Kralj Ferdinand piše 1. V. 1553.: Cum Canonicorum Domo, funditus combustae essent, iique incertis Sedibus vagarentur, Turrim Capituli cum Domo et horto in Civitate superiori sitam custodiant. (Kercs. H. E. Z. I. 221.) Ova vijest dokazuje, da je još u XVI. vijeku u gornjem gradu uz kulu bila zgrada, gdje su kanonici, koji su u doba građanskoga rata pobjegli u gornji grad, mogli stanovati.

Biskup Osvald, (1466.—1499.) nastojao je, da se točno obdržava stara ustanova »taxae domalis«, kako to crkveni računi njegove dobe dokazuju, a i poslije njega za biskupa Luke, (1500.—1510.) takse su se domalne točno ubirale. Nu u doba borba između Ferdinanda i Zapolje, kada su zbog građanskoga rata uništavane kurije, nisu iste u opće opstojale. Stoga je nakon svršenih gornjih borba biskup Šimun Erdödy izdao konstituciju »Quicumque in Area Capitulari, sive in ipso etiam Castro Episcopali, Domo jam extruxit, vel extrueret, cum medietate precii Domus per 4 Canonicos aestimandae disponat, medietate alia, iuxta veterem consuetudinem pro Ecclesiae fabrica remanente«. (Kercs. H. E. Z. I. 221.) U starije doba je sva procjena ili vrijednost kurije pripadala crkvenoj blagajni. Tom je ustanovom htio biskup Erdödy skloniti kanonike, da prionu graditi nove kurije, a čini se, da su gradilišta na kaptolu badava dobivali, jer je Area Capitularis bila vlasnost biskupa, tako je barem još biskup Vinković, (1637.—1642.) tvrdio.

Međutim je mnogo vremena prošlo, dok je sam teritorij današnjega kaptola ispunjen samim kanoničkim kurijama. Kako je već prije rečeno, još je biskup Vinković tvrdio, da je kaptol biskupski teritorij, dočim su kanonici svoje stanove imali u gornjem gradu, te da se u gornjem gradu zvala jedna ulica »Popovszka Vullicza«. (Kercs. H. E. Z. I. 41.) Da li je taj navod istinit, to dakako još nije ustanovljeno.

Prema kaptolskim statutima XIV. stoljeća bilo je već u ono doba kanoničkih kurija kod katedralne crkve. O tome vele statuti. Curias canonicas, que sunt in vico canonicorum apud ecclesiam maiorem, habet conferre dominus prelatus noster, episcopus zagrabienensis cum vacant, canonicis zagrabienensis ecclesie tantum, nec sunt certis canonicatibus vel dignitatibus aliquae ex eisdem annexe, preter curias prepositi et lectoris zagrabienensis, quia ille due curie ipsis dignitatibus inveniuntur annexe ab antiquo. U statutima XIV. stoljeća se žalibože ne spominje, koliko je tada

bilo kanoničkih kurija na kaptolu. G. 1794. odnosno 1800. kad su drugi statuti publicirani, spominje se, da imade 26 kurija. (Statuta Capituli pag. 103.) od kojih je prepuštija, lektorija, kantorija, kustošija vezana na iste službe, dočim se ostale podjeljuju među kanonike bez obzira na službe ili časti. Kurije br. 1, 2, 3, 4, podijeljivao je kaptol, a ostalih 18 podijeljivao je biskup. Nisam našao podataka, da se protumači, kako je došlo do toga, da je već prema statutima XIV. stoljeća biskup kurije podijeljivao, nu napadno je, da statuti g. 1794. vele: *sunt quatuor in Area Capitulari existentes, . . . quae Collationis sunt Capitularis.* (Statuta Capituli, 103.). Možda se je u prijašnje doba razlikovala Area Capitularis od biskupske, pak je biskup imao prava podijeljivati kurije stoga jer su na njegovom teritoriju bile sagrađene. Pošto je pak Area Capitularis, kako to ime dokazuje, bila kaptolsko vlasništvo), to je kurije br. 1, 2, 3, 4 podijeljivao kaptol, kako to još danas čini izuzevši kuće Kaptol br. 2, koja je prodana. Interesantno je, da je u konstituciji biskupa Šimuna Erdödyja, istaknuta neka razlika, među posjedima na kaptolu, jer se tamo veli: *Quicumque in Area Capitulari, sive in ipso Castro Episcopali, Domum jam extruxit vel extrueret, etc.* pak se po toj stilizaciji čini, kao da je bila razlika između kaptolskoga trga i biskupskoga posjeda. Prostori, na kojima danas stoje kurije br. 1 i 2 bili su nekada kućišta svjetovnjaka. A glede kućišta današnje kurije br. 1 našao sam slijedeći podatak među Marčelevićevim registima na strani 414.: »Ob merita Vinkovich Praepositi, . . . illi fundum in Area existen. quem ultimo Stephano Altaback, et Hel. Grangya cum Domo tunc in eo existente possedisset, ad Capitulum per defectum Seminis devolutum cum medietate Domus in eo existen. nunc donat Capitulum, (1629.) et introducit medio Petr. Kupresz Dubicen. Mart. Busanich Kemlek et primum donatarium, aut Legatarium ipsius; modo consanguineus, aut Affinis ejus fuit, a Jurisdictione Judicis Areae eximimus, Sab. ante S. Marg. (749.) Prema tomu je registu to kućište sa kućom do g. 1629. bilo u uživanju svjetovnjaka Altabaka.

God. 1645. 29. III. nastao je u gornjem gradu požar, koji je uništio i južni dio kaptola, te među ostalim zgradama uništio i kaptolsku vijećnicu. Iste godine 1. IV. sastao se je kaptol, da vijeća, kako će se požarne štete popraviti. Pošto je bilo mnogo prešnijih potreba, nije se moglo misliti na popravljanje vijećnice, pak stoga je kaptol ugovorio sa kustosom Dianeševićem, da on svojim troškom vijećnicu popravi. Zato mu je bilo dozvoljeno, da on u vijećnici stanuje dok bude živio, a poslije njegove smrti pripada zgrada kaptolu bez kakove odštete ostavini. Stanarina razi zemlje iznajmljenih dućana pripada Dianeševiću dok živi, ako li on ne bi živio 20 godina, da stan uživa i ubire plod svojih izdataka, tada se kaptol obvezuje za svaku godinu, do ispunjenja 20 godina, platiti ostavini 12 ugarskih forinti. Međaši tadanje vijećnice bili su: sa istoka kaptolski trg, s južne strane javni put, sa sjeverne strane kuća zagrebačkog župana i podbana Gašpara Orehocija, o zapadnom međašu u toj ispravi ne ima govora. Sadržaj ove isprave, koja se nalazi u svom izvorniku u kaptolskom arhivu, stoga sam priopćio, da dokažem, kako se je još godine 1645. na kaptolu nalazila kuća svjetovnjaka Gašpara Orehocija. Valjda je i ova kuća s vremenom kao altarija pripala kaptolu, pak je tada porušena. (Vidi str. 699. Podataka.) Podataka.) (Isporedi sliku vijećnice ondje na str. 30.!)

Prijašnja kanonička kurija, danas kuća Arka, Kaptol br. 2, koju je kaptol žalibože poslije potresa g. 1880. prodao, da sa tim utrškom sagrađi

kuriju br. 21, koja je do tada bila drvena, pripadala je do god. 1648. altariji sv. Barbare, te je u njoj stanovao prebendar Gorjanski. Budući da u to doba još neki kanonici nisu imali svojih kurija na Kaptolu, a ova je kurija još jedina bila, koju su prebendari uživali na Kaptolu, to je Kaptol 15. IX. 1648. ovu kuriju zamijenio sa prebendarima, predavši im u zamjenu kuriju u Novoj Vesi izvan kaptolske utvrde, koju je kuću kaptolu ostavio Matija Vukičević, uz obvezu, da kanonik, koji tamo stanuje, služi za njega i njegovu obitelj sv. mise. Prvi kanonik, koji je tamo stanovao, bio je Ivan Jagatić. Kada je g. 1648. prebendar Gorjanski umro, tada je kaptol kuriju sv. Barbare podijelio Ivanu Škrlecu. (A. C. a. f. 104. n. 5.)

God. 1726. je Stjepan Škrlec, koji je kanonikovao od g. 1714. do 1737. na tom kućištu sagradio kuću, koja se još danas tamo nalazi.

God. 1674. opet je pogorilo 12 kurija, te kako su se često požari događali, to su kanonici počeli po malo graditi kurije iz kamena i cigle, te ih crijepom pokrivali. God. 1689. je kustos Znika sagradio kuriju na današnjem broju 28 te odredio, da u njoj svi kustosi stanuju. Tu je ustanovu g. 1711. 20. XII. biskup Brajković potvrdio. G. 1710. dovršio je Tomo Kovačević gradnju kurije br. 8, te ustanovio, da u njoj stanuju kantori, prema tomu su početkom XVIII. vijeka bile četiri kolumnatske kurije, u koje su se kaptolske kolumne sa rijetkim iznimkama useljivali sve do g. 1884. (Vidi str. 297. kapt. statuta.)

U XIX. stoljeću za mojega pamćenja bile su kanoničke kurije na ovim brojevima:

1. od br. 1. do uključivo 8. dakle osam kurija.
2. Br. 9. je franjevački samostan.
3. od broja 10. do uključivo 15., dakle šest brojeva.
4. broj 16. bila je prebendarska kurija, koja je oko god. 1874. prodana gradu, te je tamo sagrađena kaptolska škola.
5. broj 17. bilo je kaptolsko zemljište, ali je prodano nekomu slugi kanonika Guglera.
6. od broja 18. do uključivo 28. dakle jedanaest kanoničkih kurija.
7. broj 29. nadbiskupsko sjemenište.
8. broj 30. bila je kanonička kurija sve do potresa g. 1880., a tada je potresom oštećena zgrada darovana zajedno sa gradilištem i pripadajućim vrtom sjemeništu, samo je sebi kaptol pridržao dio dvorišta, ako bi ga trebao za gradnju zgrade između obijuh kula.
9. Po imenovanju posljednji kanonik, koji je obično bio župnik sv. Marije na Kaptolu, stanovao je u zgradi na Dolcu, koja je bila podjedno kanonička kurija. Ta je zgrada oko god. 1910. po gradu izvlašćena, a 1924. srušena u svrhu proširenja tržišta na Dolcu.

Prema tomu računu bilo je sredinom XIX. stoljeća ukupno 26 zgrada, u kojima su stanovali zagrebački kanonici.

Resumé. — Dans l'article ci-dessus intitulé »Notes sur l'histoire des chanoines de Zagreb«, l'auteur essaie de nous donner un tableau synthétique des circonstances dans lesquelles s'est déroulée la vie des chanoines de Zagreb, du XIIIe au XXe siècle. On décrit la façon de procéder pour la nomination des chanoines de l'évêché de Zagreb. Au moyen-âge il étaient nommés par le pape, souvent même par des personnes qui ne résidaient pas à Zagreb mais qui jouissaient de grands revenus que l'auteur énumère. Puis, l'auteur nous décrit la façon de procéder pour les élections et les confirmations des évêques de Zagreb. Il semble bien que, à une époque très reculée de la nôtre, c. à d. aux XIIe et XIIIe siècle environ, l'élection de l'évêque de Zagreb s'effectuait non sans une certaine influence des fideles eux-mêmes.

Après vient l'époque où la nomination des évêques de Zagreb donne lieu à des grandes luttes entre les papes et les rois hongrois-croates. Plus tard, et jusqu'au XIXe siècle, on prenait en considération le côté politique.

Les chanoines ne demeuraient pas dans la proximité de l'église, ils n'avaient même pas de dortoir commun. C'étaient des pauvres déguenillés. Leur état s'est empiré sous les invasions des Tatars, en 1242. Avec le temps, les évêques leurs ont assuré des meilleurs revenus. Pour 1237, deux cents porcs et 500 seaux de vin, une maison, comme ils l'avaient possédée autrefois et d'où les évêques de Zagreb les ont fait partir. Dès le XIVe siècle, d'autres maisons de logement «curia e» pour les chanoines ont été bâties, qui existent encore de nos jours.